

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИРІШЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

В актуальних соціально-економічних умовах, коли держава демонструє обмежені можливості належним чином виконувати свої соціальні функції, виникає потреба пошуку нових підходів та інструментів до вирішення соціальних проблем. Таким інструментом є розвиток соціального підприємництва як соціально орієнтованої форми ведення бізнесу, головною місією якого є досягнення суспільного добробуту. Описано особливості закордонного та українського досвіду провадження практики соціального підприємництва, а також визначено можливості розвитку цієї форми бізнесу, зважаючи на соціальний, економічний, культурний контекст сучасної України.

Ключові слова: соціальне підприємництво; соціальне підприємство.

Вступ. В актуальних соціально-економічних умовах обмеженими є можливості нашої держави належним чином виконувати свої соціальні функції. Виникає потреба пошуку нових підходів до вирішення соціальних проблем. Зокрема, дієвим, як свідчить досвід таких країн, як США, Канада, Великобританія, Франція, Швеція та ін., є використання інструменту соціального підприємництва.

Відомо, що більшість вітчизняних неприбуткових організацій існують завдяки підтримці іноземних донорів і часом повинні підлаштовувати свою діяльність під вимоги міжнародних фондів. Тому провадження практики соціального підприємництва дасть змогу таким організаціям бути самостійними і здійснювати свою діяльність відповідно до власних установок. Окрім цього, розвиток соціального підприємництва в Україні сприятиме розвитку громадянського суспільства і соціальної відповідальності як суб'єктів підприємницької діяльності, так і громадськості загалом.

Метою роботи є дослідження закордонного та українського досвіду провадження практики соціального підприємництва як соціально орієнтованої форми ведення бізнесу, а також визначення можливостей для розвитку цього явища, зважаючи на соціальний, економічний, культурний контексти сучасної України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на те, що соціальне підприємництво порівняно нове явище для України, зараз воно привернуло до себе увагу багатьох науковців, громадських діячів, неприбуткових організацій, та, певною мірою, представників влади і бізнесу. Проблема підприємницької діяльності та соціальної відповідальності бізнесу останніми роками присвячено чимало наукових праць. Серед вітчизняних науковців у цій царині потрібно відзначити М. Долішнього, М. Козоріза, В. Мікловду, А. Даниленка, О. Лазаренка, Р. Колиска, І. Булеєва, О. Винникова, Ю. Орла, М. Семикіну, Є. Сільвестрова, А. Скіпальського та ін. Серед закордонних авторів, які досліджували проблематику соціального підприємництва, варто згадати таких: А. Московська, М. Ніссенс, С. Адам, Т. Джонсон, П. О'хара, М. Шаугнессі, а також такі фонди, як Ashoka, Schwab Foundation, Коаліцію соціальних підприємств Великобританії і т. ін. (Avdashkova, 2012)

Сьогодні немає єдиної думки щодо сутності поняття "соціальне підприємництво". Майже кожна публікація на схожу тему містить визначення, яке відображає авторське трактування цього поняття. Нам імпонує визначення соціального підприємництва як бізнесу, що має переважно соціальні цілі та доходи якого головним чином реінвестують у розвиток підприємства та/або спрямовують на громадські справи чи вирішення гострих соціальних проблем (Tsentr rozvytku sotsialnoho pidpryemnytstva, 2011a, p. 4).

За межами України (особливо в Європі та США) соціальне підприємництво впевнено зайняло свою нішу у суспільстві. Світова практика соціального підприємництва має значний теоретичний та практичний доробок. Під час дослідження сутності соціального підприємництва не можна оминати увагою підхід EMES – європейської дослідницької мережі, яку створила у 1996 р. група дослідників, що були представниками усіх країн-членів ЄС; мережа отримала свою назву від своєї першої програми досліджень: "Поява соціальних підприємств в Європі" ("the EMERGENCE of Social enterprises in Europe"). Дослідники EMES виділили критерії, що стосуються як комерційної, так і соціальної складових частин соціального підприємництва. Зокрема, було виділено 4 критерії підприємницької складової частини соціального підприємства: 1) безперервне виробництво товарів та/або надання послуг (соціальні підприємства, на відміну від інших некомерційних організацій, як правило, не займаються пропагандистською діяльністю, чи, скажімо, перерозподілом фінансових потоків; замість цього вони на постійній основі беруть безпосередню участь у виробництві товарів чи наданні послуг населенню); 2) високий ступінь автономії (соціальні підприємства мають бути створені з ініціативи групи людей і регулюються цією групою в рамках автономних проектів. Вони можуть отримувати підтримку з боку державних органів або комерційного сектору, але при цьому нікому не підпорядковуються і завжди мають право приймати рішення з урахуванням своїх власних позицій діяльності); 3) значний рівень економічного ризику (фінансова життєздатність соціальних підприємств залежить від зусиль її членів щодо забезпечення достатньої кількості фінансових ресурсів для під-

Цитування за ДСТУ: Школяр М. В. Соціальне підприємництво як інструмент вирішення соціальних проблем / М. В. Школяр // Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна. – 2017. – Вип. 27(2). – С. 85–89.

Citation APA: Shkoliar, M. V. (2017). SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A WAY TO SOLVE SOCIAL PROBLEMS. *Scientific Bulletin of UNFU. Economic Series*, 27(2), 85–89. Retrieved from: <http://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/247>

тримки і реалізації соціальної місії підприємства; 4) мінімальна кількість оплачуваної роботи – як більшість некомерційних організацій, соціальні підприємства можуть також поєднувати матеріальні та нематеріальні ресурси, добровільну, волонтерську і оплачувану діяльність працівників тощо (Defourny & Nyssens, 2008, р. 5-10). Щодо соціальної складової частини, то було виділено 5 критеріїв: 1) мета діяльності спрямована на створення блага для суспільства загалом або певної групи людей зокрема; 2) соціальні підприємства мають створюватись з ініціативи групи людей, що належить до громади або до спільноти, яка має чітко виражену потребу чи мету, яку ця група хоче втілити в життя; 3) у процесі прийняття рішень голоси усіх членів правління є однаково важливими і не залежать від розміру частки їх фінансового вкладу в підприємство; 4) участь усіх зацікавлених сторін (наприклад, бенефіціарів, співробітників, волонтерів, органів державної влади, донорів та ін.; вони можуть бути залучені як члени правління соціального підприємства або ж бути представниками клієнтів чи працівників підприємства у різних комітетах, що існують на підприємстві); 5) обмежений розподіл прибутку (традиційно прибуток реінвестують у підприємство або спрямовується на підтримку соціальної цілі підприємства) (Defourny & Nyssens, 2008, р. 5-11).

Як уже зазначено, немає єдиної думки щодо сутності поняття "соціальне підприємництво". Особливо відзначними є позиції європейських та північноамериканських дослідників, що пов'язане з особливостями історичного розвитку соціального підприємництва у країнах Європи та США.

Загалом, у США акцентують на ролі соціального підприємництва як можливості для недержавних неприбуткових організацій отримувати кошти для підтримки своєї діяльності. Підтримку розвитку соціального підприємництва у США, загалом, надають приватні організації, що проводять дослідження в цій галузі та забезпечують фінансову підтримку і надають освітні та консультативні послуги соціальним підприємцям. Дещо обмежена, в основному, непрямая державна підтримка для соціальних підприємств у США відбувається на місцевому, регіональному і федеральному рівнях. Водночас, програми суспільного розвитку, які безпосередньо не спрямовані на розвиток соціального підприємництва та фінансуються владними органами різних рівнів, можуть також надавати істотну підтримку цій формі ведення бізнесу. Існують також державні та федеральні програми для соціальних підприємств, які здійснюють реабілітацію і працевлаштують осіб з особливими потребами (Defourny & Borzaga, 2001, р. 146). Концепція соціального підприємства у США передбачає можливість існування соціальних підприємств різних правових форм та приділяє значну увагу формуванню доходів та комерційній життєздатності соціального підприємства (Duniam & Eversole, 2013). Загалом, орієнтація на прибуток американських соціальних підприємств може призводити до нехтування соціальною складовою частиною. У країнах Північної Америки соціальним підприємництвом називають підприємницьку діяльність неприбуткових недержавних організацій, дохід від якої використовують на реалізацію статутних цілей організації. Йдеться про те, що місія і статутні цілі таких організа-

цій спрямовані на вирішення соціальних проблем, покращення якості життя та надання послуг цільовим групам, заради яких вони створювались (Andriushchenko & Riabets, 2010). Такий підхід можна пояснити вкоріненими традиціями самоорганізації населення. Зокрема, в США велику частину соціальних проблем успішно вирішують неприбуткові недержавні організації, отримуючи за це фінансування від цільової групи, населення, держави і донорів.

У Європі основним вважають не прибуток, а місію організації. Розвиток соціального підприємництва пов'язаний з розвитком громадянського суспільства і значною мірою відбувається за підтримки державних інституцій. Діяльність соціального підприємства може підтримуватись за рахунок пільг і дотацій від держави. Державна підтримка охоплює появу нового законодавства та координацію політики і діяльності конкретних підрозділів уряду і державних програм, спрямованих на підтримку соціального підприємництва. Тут акцентують на користі таких підприємств для суспільства, і на їх потенціалі для розвитку почуття соціальної відповідальності у світі. У Європі наголошують на процедурах і демократичному управлінні соціальним підприємством, участі акціонерів у розподілі прибутків. Обмеження способів розподілу прибутку передбачає, що він може бути або реінвестований у підприємство, або спрямований на підтримку соціальної місії. Окрім цього, у більшості країн Європи є законно затверджені організаційно-правові форми діяльності соціальних підприємств, внаслідок чого соціальні підприємства є дещо обмеженими у виборі форм і сфер своєї діяльності. Домінантним типом соціальних підприємств в Європі є "соціальні підприємства, що займаються інтеграцією осіб, що належать до вразливих груп населення, через працю" ("work integration social enterprises" (WISEs) (Duniam & Eversole, 2013, р. 7). У європейських країнах соціальне підприємництво розглядають як "бізнес із соціальною місією". При цьому, на відміну від звичайного підприємництва, на перше місце виходить соціальний аспект або соціальний ефект від підприємницької діяльності, а фінансова ефективність є другорядною метою. Діяльність таких компаній регулюється нормами, стандартами та законами відповідних держав, оскільки більшість соціальних проблем європейські компанії відносять до сфери етичної відповідальності (Andriushchenko & Riabets, 2010).

Результати порівняння моделей соціального підприємництва представлено в таблиці.

Порівняння особливостей ведення соціального підприємництва в Європі та США виявило, що обидві моделі мають свої переваги. Зокрема, у країнах Західної Європи активно застосовують практику залучення зацікавлених сторін до управління соціальним підприємством та використовують можливості для участі уряду в процесі розвитку соціального підприємництва. З іншого боку, Сполучені Штати можуть бути прикладом для Європи в тому, як розширити сфери діяльності соціальних підприємств та види правових форм таких підприємств, а також як можна використовувати державні контракти для закупівлі продукції соціального підприємства.

Табл. Порівняння моделей соціального підприємництва, які поширені у країнах Європи та США

Європейська модель	Модель США
Це бізнес із соціальними цілями	Це можливість самофінансування для неприбуткових організацій
Наголос на соціальній складовій частині	Наголос на комерційній складовій частині
Підтримка з боку держави	Розвивається завдяки підтримці міжнародних фондів
Спеціальні закони, які легалізують діяльність соціальних підприємств	Поширення прикладів успішних соціальних підприємств
Переважає кооперативи	Велика кількість організаційно-правових форм
Домінантна сфера діяльності: інтеграція соціально незахищених верств населення через зайнятість і працевлаштування	Можуть займатись будь-яким видом діяльності
Кошти можуть бути потрачені тільки на покращення виробництва чи на досягнення соціальної місії підприємства	Спосіб розподілу прибутку може передбачати збагачення власників підприємства

Упродовж останніх років основним рушієм розвитку соціального підприємництва в Україні була Британська Рада, яка в 2010 р. започаткувала в Україні проект "Сприяння розвитку соціального підприємництва". Його головна мета – поширення ідеї соціального підприємництва в українському суспільстві та надання юридичної, фінансової та консультативної допомоги соціальним підприємцям, які прагнуть розпочати власну справу. Починаючи з 2010 р., проект розпочався у пілотних регіонах України зусиллями Британської Ради, Фонду Східна Європа, Pricewaterhouse Coopers в Україні, Erste Bank в Україні, Міжнародного Фонду "Відродження" за сприяння Erste Stiftung та Українського фонду підтримки підприємництва (Bornstein, 2007). Позитивним наслідком проекту стало те, що з часом розвиток соціального підприємництва вийшов за рамки проекту і тепер відбувається за підтримки локальних громад та бізнес-структур. Враховуючи походження проекту, очікувалось, що в Україні домінуватиме європейський варіант соціального підприємництва як інноваційного способу розвитку соціальної сфери в Україні, орієнтований на пріоритет соціальної складової частини над економічною та на підтримку з боку держави. Якщо принцип домінування соціальної складової частини у вітчизняних діючих соціальних підприємствах розглядають як пріоритетний, то із підтримкою держави існують чималі труднощі. В Україні умови створення і функціонування підприємств такого типу більше нагадують, принаймні в контексті міри участі держави, американський підхід до соціального підприємництва: поширенням руху соціального підприємництва займається не держава, а приватні фонди і організації, ініціативні групи людей. Окрім цього, без належної правової та фінансової підтримки держави соціальні підприємства залишені наодинці з не надто сприятливими умовами українського ринку. Загалом, огляд різних підходів до соціального підприємництва дає підстави стверджувати, що це достатньо різнопланове явище, однією із вагомих проблем якого є збереження рівноваги між комерційною та соціальною складовими частинами, оскільки концентрація уваги тільки на одній компоненті однозначно призводить до занепаду іншої.

У розвитку економіки та громадянського суспільства соціальні підприємства відіграють неабияку роль. Зокрема, вони сприяють розвитку економіки і суспільства, пропонуючи можливості для створення робочих місць і нових форм підприємництва та зайнятості; допомагають подолати соціальну ізоляцію (завдяки

їх діяльності можливе працевлаштування людей з обмеженими фізичними і психічними можливостями; тих, хто тривалий час був безробітним; представників груп ризику); активізують участь і добровільну роботу громадян, зміцнюючи таким чином єдність громади; сприяють розвитку широкого спектра соціальних послуг, які є вкрай потрібними для суспільства, але якими не прагне займатися звичайний бізнес (малоприбуткові, неprestижні, ті, що потребують спеціальної професійної підготовки); знижують навантаження на місцеві бюджети у вирішенні соціальних проблем (актуально в умовах хронічного дефіциту бюджетних коштів) (Tsentr sotsialnoho pidpriemnytstva, 2011b, p. 13); пропонують нові шляхи надання та реформування державних соціальних послуг; розширюють можливості отримання різноманітних та якісних соціальних послуг членами громади; дають змогу з більшою ефективністю використовувати наявні ресурси регіону у вирішенні соціальних проблем (Tsentr rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva, 2011a, p. 15). Загалом, соціальне підприємство – це бізнес, прибуток якого використовують на будь-яку добру справу: створення нових робочих місць чи професійну перепідготовку, або ж на користь місцевої громади: соціально незахищених дітей, людей похилого віку, громадських, мистецьких чи спортивних установ тощо. Соціальні підприємства не є благодійними організаціями, вони функціонують так само, як будь-який інший комерційний бізнес. Відрізняються вони тільки тим, що отриманий прибуток вкладають у добру справу, а не тільки збагачує власника цього бізнесу. Прикладами діючих соціальних підприємств в Україні, зокрема, у Львові, є Спільнота взаємодопомоги "Оселя" (офіційна веб-сторінка: <http://emaus-oselya.org/ua/>) та соціальна пекарня "Горіховий дім" (офіційна веб-сторінка: <http://gorihoviydim.com.ua/>). "Оселя" здійснює працевлаштування та соціальну адаптацію бездомних та людей з алкогольною залежністю, які втратили соціальні та сімейні зв'язки. На базі цієї спільноти діє майстерня, де реставрують старі речі та меблі. Майстрами є клієнти спільноти, а за рахунок прибутку, отриманого від діяльності майстерні, ця спільнота має можливість існувати (за даними веб-сторінки ЛМГО Спільнота взаємодопомоги "Емаус – Оселя". Пекарня "Горіховий дім" є бізнес-частиною ГО "Народна допомога – Львів". Пекарня працює на звичних засадах, виготовляючи продукт та продаючи його. Кошти, отримані внаслідок комерційної діяльності, спрямовують на підтримку проєктів громадської організації (за даними веб-сторінки "Горіховий дім – соціальне підприємство пекарня").

Дослідження та окремі публікації з питань соціального підприємництва в Україні висвітлюють численні проблеми, які негативно впливають на розвиток такого інноваційного для України явища (Moskovska, 2008; Naichukova & Liubchuk, 2010). До основних перешкод, що стоять на шляху розвитку соціального підприємництва, дослідники віднесли: недоліки в законодавстві; низький рівень розуміння у населення поняття соціального підприємництва; відсутність інформації про явище соціального підприємництва серед широкого загалу; невелика кількість успішних соціальних підприємств, які б своїм прикладом надихали інших; відсутність навиків управління бізнесом у спеціалістів соціальної сфери; недостатнє розуміння владою, бізнесом і громадськістю тих переваг, які надає розвиток соціального підприємництва та ін. Ще однією з причин нерозвиненості соціального підприємництва в Україні є соціальні уявлення про те, що вирішувати соціальні проблеми повинна держава (Naichukova & Liubchuk, 2010).

Висновки. Нагальна потреба розвитку в Україні соціального підприємництва зумовлена тим, що останнє розглядають як ефективний засіб досягнення стійкого розвитку суспільства й економіки. Це завдання вимагає створення певних умов (платформи) для діалогу та партнерства між бізнесом і соціальним сектором, формування нового типу підприємств в Україні – соціальних новаторів. Тому, перш ніж створювати окремі соціальні підприємства, варто працювати над формуванням сприятливого клімату для розвитку цього явища: врегулювати питання із законодавством у цій сфері, зокрема із оподаткуванням, формувати позитивну мотивацію як у громадськості, так і представників бізнес-структур через демонстрацію як закордонного досвіду соціального підприємництва, так і успішних вітчизняних проєктів, тощо. Важливо побачити унікальність соціального підприємництва в тому, що на відміну від звичайного бізнесу, його головною місією є досягнення суспільного добробуту. Цільова група не тільки може користуватись продуктами соціального підприємництва, але й має змогу впливати на процес створення цих послуг.

Соціальне підприємництво дає змогу реалізовувати суспільно корисні проєкти незалежно від донорів або

спонсорів, чи від змін у соціальній політиці держави. Сьогодні соціальне підприємництво сприймають як певний крок до еволюції суспільства, і крок у бік розвитку громадянського суспільства. Зважаючи на такий стан речей, нині це явище є надзвичайно актуальним для України, що дає підстави передбачати для нього достатньо позитивні перспективи.

Перелік використаних джерел

- Andriushchenko, A. I., & Riabets, I. M. (2010). Sotsialne pidpriemnytstvo yak innovatsiyni mekhanizm pidvyshchennia yakosti zhyttia naibilsh urazlyvykh prosharkiv naseleattia. *Socioprostrir: mizhdystsiplinarnyi zbirnyk naukovykh prats z sotsiologii ta sotsialnoi roboty, 1*, 195–198. [in Ukrainian]
- Avdashkova, T. (2012). Dosiahnuvshy chohos, sprobui dopomohty inshym. *Den*, 234. Kyiv. Retrived from: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ekonomika/dosyagnuvshi-chogos-sprobui-dopomogti-inshim>. [in Ukrainian]
- Bornstein, D. (2007). How to Change the World: Social Entrepreneurs and the Power of New Ideas. *Oxford University Press*, 368 p. Retrived from: <http://davidbornstein.wordpress.com/books/how-to-change-the-world/>
- Defourny, J., & Borzaga, C. (2001). Introduction: from third sector to social enterprise. *The Emergence of Social Enterprise*. London and New York: Routledge, 18 p.
- Defourny, J., & Nyssens, M. (2008). Social Enterprise in Europe: Recent Trends and Developments. *Working Papers Series*, 08/01, 40–43. Liège: EMES European Research Network.
- Duniam, M., & Eversole, R. (2013). Social Enterprises and Local Government: A Scoping Study. *Australian Centre of Excellence for Local Government*. Sydney, 23 p.
- Moskovska, O. (2008). Fenomen sotsialnoho pidpriemnytstva i yoho perspektyvy. *Hroshi i dobrodinist*, 3, 46–49. [in Ukrainian]
- Naichukova, A. H., & Liubchuk, O. K. (2010). In Aktualni problemy sotsialnoho pidpriemnytstva Ukraini ta shliakhy yikh vyreshennia. *Derzhavne rehuliuвання sotsialnoho pidpriemnytstva ta sotsialno-vidpovidalnoho biznesu: materialy II mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (pp. 82–84), August 1–3, 2010. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU "Mahistr". [in Ukrainian]
- Tsentr rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva. (2011a). Informatsiyni dovidnyk sotsialnykh orhanizatsii ta sotsialno-orientovanykh pidpriemstv Lvivshchyny, Lviv: Prirva, 104 p. [in Ukrainian]
- Tsentr sotsialnoho pidpriemnytstva. (2011b). Kontseptsiia rozvytku sotsialnoho pidpriemnytstva u Lvivskii oblasti (proekt). Sokal: PP Pekar V. V., 17 p. [in Ukrainian]

М. В. Школяр

СОЦИАЛЬНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО КАК ИНСТРУМЕНТ РЕШЕНИЯ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ

В актуальных социально-экономических условиях, когда государство демонстрирует ограниченные возможности должным образом выполнять свои социальные функции, возникает необходимость поиска новых подходов и инструментов к решению социальных проблем. Таким инструментом может быть развитие социального предпринимательства как социально ориентированной формы ведения бизнеса, главной миссией которого является достижение общественного благосостояния. Описаны особенности зарубежного и украинского опыта ведения практики социального предпринимательства, а также определены возможности развития этой формы бизнеса, учитывая социальные, экономические, культурный контексты современной Украины.

Ключевые слова: социальное предпринимательство; социальное предприятие.

М. V. Shkoliar

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A WAY TO SOLVE SOCIAL PROBLEMS

Development of social entrepreneurship to achieve social well-being as a socially oriented form of business is considered to be a new approaches to solving social problems. Thus our purpose is to describe some features of Ukrainian and foreign experience of social entrepreneurship practice development. In our study we identify the opportunities for the development of this type of business considering social, economic and cultural context of modern Ukraine. We have revealed that social entrepreneurship is a form of business that has predominantly social purposes. Its income is reinvested into the company development, allocated for public issues or directed on social problems resolution. Social enterprises contribute to the development of new forms of entrepreneurship and employment provision to

representatives of so-called vulnerable groups. Secondly, perspectives of European and North American researchers to understanding social entrepreneurship differ. Social entrepreneurship in the USA provides an opportunity for self-funding of non-profit organizations, where the attention is paid to the commercial component of social entrepreneurship. In Europe the social component and the role of social entrepreneurship in building of civil society and developing a sense of social responsibility are more important. Social entrepreneurship in Ukraine is gradually developing, but there is a need for creating favourable legal and social environment to stimulate this phenomenon. The main obstacles for its development are as follows: shortcomings of legislation; low level of understanding of the social entrepreneurship concept by the population; lack of information about this concept among the general public; a small number of successful social enterprises which would inspire others; specialists of social services lack skills in business management; lack of government, business and general public understanding of benefits provided by social enterprises etc. Thus, we should conclude that Ukrainian society is not ready for the development of social entrepreneurship yet. We should introduce many changes both on micro and macro levels to facilitate the development of this phenomenon. However, we can prove that social entrepreneurship is gradually being transformed into a real mechanism of social problems solution in Ukraine.

Keywords: social entrepreneurship; social enterprise; business; employment

Інформація про автора:

Школяр Мар'яна Володимирівна, канд. політ. наук, доцент, НУ "Львівська політехніка", м. Львів, Україна.

Email: shkolyar.maryana@gmail.com